

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

Adress: Malm Morgsgatan 8, 3 tr. - Postbox 16137 - Telefon: 23 57 90 (växel) - Postgirokonto: 191592

Redogörelse för verksamheten vid Industriens Utredningsinstitut år 1951.

I. Pågående engångsutredningar.

Några av de undersökningar, som ingå i ett gemensamt forskningsprogram med syfte att belysa de väsentliga förutsättningarna för utvecklingen inom svenskt näringsliv på längre sikt, ha under det gångna året i det närmaste slutförts och komma att publiceras under 1952. Detta gäller sålunda arbetskraftsundersökningen, transport- och distributionsundersökningarna samt inkomstfördelningsundersökningen. En utförlig redogörelse för syftet med och uppläggningsen av dessa undersökningar har lämnats i institutets verksamhetsberättelse för år 1950, och den följande översikten kommer därför i dessa delar att knytas till en summarisk innehållsförteckning och i vissa fall kortare kommentarer till kapitelrubrikerna.

1. Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning.

Arbetskraftsundersökningens uppläggning framgår av följande innehållsförteckning:

- I. Det svenska arbetskraftsproblemet.
- II. Den allmänna befolkningsutvecklingen.
 - a) Befolkningsutvecklingen under 1930- och 1940-talen.
 - b) Den framtida befolkningsutvecklingen.
- III. Omflyttningen mellan olika näringsgrenar.
- IV. Jordbrukets arbetskraftsproblem.
 - a) Sysselsättningen inom jordbruket under senare årtionden.
 - b) Jordbrukets arbetskraftsförhållanden 1949.
 - c) Den framtida avflyttningen från jordbruket.
- V. Arbetskraftsförhållanden i näringar utom jordbruket.
 - A. a) Yrkesverksamheten.
 - b) Partiellt arbetsföra.
 - c) Olycksfall i arbete.
 - d) Arbetstidens längd.
 - e) Yrkesverksamhetens framtida omfattning.
 - B. Arbetskraftstillskottens fördelning mellan olika näringar åren 1931-45.
 - C. Några regionala drag i utvecklingen på arbetsmarknaden.

- D. Den yrkesverksamma befolkningens fördelning efter yrkesställning.
- E. Synpunkter på den framtida arbetskraftsbalansen mellan olika näringar utom jordbruket.
- VI. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder.
- VII. Den framtida befolkningsutvecklingen, sedd ur konsumtions- och investeringssynpunkt.

Arbetskraftsundersökningen befinner sig f.n. under tryckning.

2. Inkomstfördelningsundersökningen.

Inkomstfördelningsundersökningens uppläggning framgår av nedanstående innehållsförteckning:

Kap. I. Inkomstbegreppen.

- I:1. Teoretisk bestämning av ett subjekts inkomst.
- I:2. Speciella definitionsproblem.
- I:3. Nationalinkomsten.

Kap. II. Förvärvsinkomsternas fördelning.

Begreppet förvärvsinkomst omfattar inkomstkomponenterna löner, företagarinkomster samt kapitalränta.

- II:1. Förvärvsinkomsten och de skattetekniska inkomstbegreppen.
- II:2. Nationalinkomstens fördelning mellan löner och andra inkomster.
- II:3. Nationalinkomstens fördelning mellan fysiska personer, privata juridiska personer och offentliga myndigheter.
- II:4. Den personella fördelningen.

Med den personella inkomstfördelningen menas fördelningen mellan fysiska personer av olika kategorier.

- II:4.1. Det grundläggande statistiska materialet.
- II:4.2. Inkomsternas fördelning efter storlek.
- II:4.3. Inkomsternas fördelning mellan personer tillhörande olika yrkesgrupper, socialklasser, kön och åldersklasser.

Kap. III. De disponibla inkomsternas fördelning.

Disponibla inkomster omfatta förvärvsinkomster samt sociala kontantbidrag minus direkta skatter. Ändamålet med distinktionen mellan förvärvsinkomster och disponibla inkomster har varit att erhålla en illustration till den inkomstöverföring som härrör från de offentliga myndigheternas skatte- och socialpolitik.

- III:1. Transfereringarna.
- III:2. Inkomsternas fördelning mellan fysiska personer, privata juridiska personer och offentliga myndigheter.
- III:3. De disponibla inkomsternas fördelning efter storlek.
- Kap. IV. Indirekta skatters och indirekta subventioners incidens.
 - IV:1. Incidensproblemet.
 - IV:2. Fördelningen mellan inkomstklasser.
- Kap. V. Diskussion av inkomstfördelningens utveckling under 1930- och 1940-talen.
 - V:1. Löneandelen.
 - V:2. De offentliga myndigheternas inkomster.
 - V:3. Privata juridiska personers inkomster.
 - V:4. Fysiska personers inkomster.
 - V:5. Den personella fördelningen.
- Kap. VI. Framtidsperspektiv.

Inkomstundersökningen är praktiskt taget avslutad och kommer inom kort att lämnas för tryckning.

3. Distributionsväsendets struktur och utvecklingstendenser.

Distributionsundersökningens uppläggning framgår av följande preliminära innehållsförteckning:

I. Inledning.

Inledningen behandlar frågan om varuhandeln som funktionellt och institutionellt begrepp samt lämnar en allmän orientering om varuhandelns omfattning och dess betydelse inom samhälls-ekonomien.

II. Distributionsapparaten.

Kap. 1. Detaljhandelns struktur år 1946.

Med hjälp av tillgänglig statistik lämnas här en redogörelse för antalet arbetsställen och antalet sysselsatta såväl inom varuhandeln i dess helhet som inom olika branscher och inom orter av varierande storlek.

Kap. 2. Detaljhandelns strukturella utveckling 1931-1946.

Kap. 3. Grosshandelns struktur år 1946.

Kap. 4. Grosshandelns strukturella utveckling 1931-1946.

Kap. 5. Arbetskraften inom varuhandeln.

Detta avsnitt ger en översikt över sysselsättningen inom varuhandeln 1920-1945 med fördelning på ålder, kön etc.

Kap. 6. Varuhandelns försäljningsvolym.

Kap. 7. Varuhandelns årliga kapitalinvesteringar.

III. Miljöfaktorer och distributionsprocessen.

I denna del analyseras de förhållanden utanför distributionen, som ha särskild betydelse för distributionsapparaten utformning, t. ex. transportväsendets utveckling, den tekniska utvecklingen, befolkningsrörelsen och konsumtionsvanorna.

IV. Sammanfattande analys.

Mot bakgrunden av en översikt över miljöfaktorernas utveckling åren 1946-51 söker man klarlägga de väsentligaste utvecklingstendenserna inom distributionen med särskild hänsyn till varuhandelns framtida arbetskrafts- och investeringsbehov.

För slutförande av denna undersökning återstår i huvudsak endast ett visst redigeringsarbete.

4. Transportväsendets struktur och utvecklingstendenser.

Undersökningen av det inhemska transportväsendet syftar till att klarlägga dess historiska utveckling och aktuella struktur samt på grundval härav belysa transportverksamhetens framtida omfattning och de anspråk på arbetskraft och investeringsutrymme m.m., som den kan komma att ställa. En förteckning över undersökningens uppläggning och innehåll följer nedan:

I. Transportväsendet i samhällsekonomin.

Kap. 1. Utredningens syfte m.m.

Kap. 2. Transportväsendets funktion i samhället.

Kap. 3. Vilka produktiva resurser böra räknas till transportväsendet?

II. Huvuddrag i transportmedlens hittillsvarande utveckling och nuvarande struktur.

Kap. 4. Järnvägarna.

Kap. 5. Bilismen.

Kap. 6. Spårvägarna.

Kap. 7. Inrikes sjöfarten och timmerflottningen.

Kap. 8. Luftfarten.

III. Persontrafiken. Nuvarande struktur och utvecklingstendenser.

Kap. 9. Persontrafikens nuvarande struktur.

Kap. 10. Utvecklingen på persontrafikområdet utomlands.

Kap. 11. Persontrafikutvecklingens bestämningsfaktorer.

Kap. 12. Synpunkter på persontrafikutvecklingen under 1950-talet.

- IV. Godstrafiken. Nuvarande struktur och utvecklingstendenser.
- Kap. 13. Godstransporternas nuvarande struktur och utveckling 1930-1950.
- Kap. 14. Godstransporternas utveckling på godstransportområdet utomlands.
- Kap. 15. Godstransportutvecklingens bestämningsfaktorer.
- Kap. 16. Synpunkter på godstransportutvecklingen under 1950-talet.
- V. Transportväsendets behov av produktiva resurser.
- Kap. 17. Nuvarande insats av produktiva resurser.
- a) Arbetskraft.
 - b) Investeringar.
 - c) Drivmedel.
- Kap. 18. Transportinvesteringarnas utveckling i USA.
- Kap. 19. Synpunkter på framtida behovet av produktiva resurser.
- a) Järnvägarna.
 - b) Bilismen.
 - c) Inrikes sjöfarten och timmerflottningen.
 - d) Spårvägarna.
 - e) Luftfarten.
 - f) Sammanfattande synpunkter på framtida behovet av produktiva resurser.

Transportundersökningen befinner sig i slutskedet och det huvudsakliga arbete som återstår är ett visst redigeringsarbete.

5. Konsumtionsundersökningen.

Konsumtionsundersökningen tar sikte på att söka bedöma de förändringar i konsumtionens storlek och inriktning, som kunna väntas följa under vissa antaganden rörande inkomstutveckling, inkomstfördelning, befolkningsutveckling etc. Man eftersträvar därvid att utforma konsumtionsundersökningen på sådant sätt, att den kan tjäna till ledning för företagets framtidsplanering. Huvuduppgiften blir mindre att söka komma fram till vissa entydiga siffror rörande konsumtionsutvecklingen än att söka klarlägga, hur olika relevanta faktorer kunna tänkas påverka efterfrågan på konsumtionsvaror.

Försöken till framskrivning grunda sig huvudsakligen på historiska långsiktstrender i konsumtionen av olika varugrupper och inom olika kon-

umentgrupper, samtidigt som hänsyn till spridningen av nya varor och möjliga smakförskjutningar eftersträvas. Arbetet har under 1951 till största delen ägnats åt analyser av Socialstyrelsens levnadskostnadsundersökningar. För att erhålla möjligheter till internationella jämförelser har man därjämte bearbetat vissa statistiska uppgifter rörande konsumtionsutvecklinger i Amerikas Förenta Stater.

6. Råvaruundersökningar.

Under andra halvåret har inom institutet en undersökning påbörjats rörande förbrukningen av och försörjningen med vissa strategiska råvaror för det svenska näringslivet. Avsikten är att i samarbete med statliga myndigheter och privata sammanslutningar sammanställa material rörande de olika komponenter på tillgångs- och förbrukningssidan av några utvalda råvaror och att i anslutning härtill analysera några av de faktorer, som kunna komma att bli bestämmande för den framtida utvecklingen av Sveriges råvarubehov och -försörjning. Härtill skall även knytas en redogörelse i stora drag för den internationella råvaruutvecklingen såsom en bakgrund till de svenska problemställningarna.

Omfattningen av denna undersökning är starkt beroende av tillgången på statistiskt material. Till en början har arbetet koncentrerats till utvecklingen av Sveriges försörjning med och förbrukning av koppar sedan 1936/38, och försök har i anslutning därtill gjorts att fastställa förbrukningens fördelning på olika områden (end use).

Inom ramen för råvaruundersökningarna har institutet upprättat kontakt med den statliga bränsleutredningen för ett samarbete i frågor rörande Sveriges bränsleförsörjning.

7. Den kemiska industriens struktur och utvecklingstendenser.

På uppdrag av Sveriges Kemiska Industrikontor har institutet under hösten påbörjat en undersökning rörande de långsiktiga utvecklingstendenserna inom den kemiska industrien. Såsom en inledning till denna undersökning har en översikt utarbetats över den kemiska industriens historiska utveckling och nuvarande struktur samt över de internationella marknadsförhållandena. Utredningsmannen, civilekonom Alv Elshult, har bedrivit sitt arbete vid ECE i Genève under ledning av och i samarbete med institutets förutvarande chef, professor Ingvar Svennilson, som där utför en undersökning av strukturförändringar i europeisk ekonomi.

8. Bryggeriutredningen.

Arbetet med undersökningen av den svenska bryggeriindustriens struktur och kostnader har under år 1951 i huvudsak inriktats på en analys av det tidigare insamlade och bearbetade primärmaterialet samt på utformningen av utredningsrapporten. Därjämte har en viss utvidgning av ramen för bryggeriutredningen ägt rum, varvid kompletterande primäruppgifter inhämtats. Den del av bryggeriutredningen, som omfattar ett detaljstudium av intäkts- och kostnadsförhållanden inom ett begränsat antal bryggeriföretag, har under året i sin helhet slutförts, medan den del som utgör en mera översiktlig strukturanalys av hela bryggeriindustrien beräknas komma att avslutas under 1952.

9. Förvaltningspersonalens tillväxt inom industrien.

Vid årsskiftet 1950-51 påbörjade institutet i samarbete med Studieförbundet Näringsliv och Samhälle en utredning rörande orsakerna till den under senare tid mycket starka ökningen av industriens administrativa personal. Utredningen är i huvudsak baserad på specialundersökningar av det faktiska utvecklingsförloppet inom ett begränsat antal företag, representerande skilda industriella branschområden. Under år 1951 har flertalet av dessa företagsundersökningar slutförts, och de återstående beräknas vara avslutade under det första halvåret 1952. En sammanställning av det genom specialundersökningarna insamlade materialet kommer att göras i form av en sammanfattande utredningsrapport, som kan väntas föreligga under innevarande år.

II. Utredningar i förberedelsestadiet.

1. Kapitalbildningsundersökningen.

I samband med institutets undersökningar av olika ekonomiska långsikts- och utvecklingsproblem har ett närmare studium av vissa problemställningar rörande kapitalbildningen aktualiserats. De frågeställningar, som ur denna synpunkt äro särskilt framträdande, avse å ena sidan förskjutningarna mellan olika kategorier av investeringar, t.ex. mellan offentlig och privat investering, arbetskraftsbesparande och expansiva investeringar samt service- och basnäringarnas investeringar. Å andra sidan har man att uppmärksamma förutsättningarna för finansiering av olika typer av investe-

ringar med särskild hänsyn till återverkningarna på finansieringsförhållandena av förändringar i sparandets volym och fördelning på olika sparformer liksom till inflytandet av den ekonomiska politikens utformning och förändringar i kreditsystemets uppbyggnad.

2. Produktivitetsundersökningen.

Som ett förberedande arbete för uppläggningsen av undersökningen om produktivitetsförhållanden inom svensk industri har man under året systematiskt analyserat internationell litteratur i syfte att klassificera de växlande frågeställningar, begrepp och mätningmetoder, som i olika sammanhang framförts i den internationella debatten.

De konkreta arbetsuppgifter, som närmast äro under övervägande, avse i främsta rummet att bestämma mätningmetoder och inhämta material för en jämförelse av produktivitetsförhållanden mellan olika företag inom samma bransch. Tanken är att resultaten av en sålunda utformad produktivitetsundersökning skola vara till ledning för företagen i deras rationaliseringssträvanden. Internationella förebilder tjäna därvid som utgångspunkt. En annan linje kan vara att i detalj följa olika företags tekniska och ekonomiska utveckling under en följd av år för att därmed få konkreta exempel på alla de faktorer, som medverka vid förändringar av företagens tekniska och ekonomiska effektivitet.

I anslutning till produktivitetsundersökningen bör även framhållas arbetet inom den produktivitetsgrupp, som upprättats under förra delen av det gångna året och vari tre av institutets medlemmar ingå. En redogörelse för denna grupps sammansättning och syften återfinnes i Industriförbundets Meddelanden Nr 4, 1951, s. 203. Gruppens verksamhet har under det gångna året utgjorts dels av diskussioner av problem i samband med produktivitetmätningar, dels av insamlandet av utländska produktivitetsrapporter och slutligen av informationstjänst för inhemska och utländska organisationer och av rådgivning beträffande utförandet av produktivitetmätningar.

III. Publicerade utredningar.

Under år 1951 ha följande engångsutredningar publicerats:

1. Några fakta om lastbilstrafiken i Sverige 1950.

Inom ramen för undersökningen av transportväsendets struktur och utvecklingstendenser har en särskild stickprovsundersökning genomförts i syfte att vinna kunskap om arten och omfattningen av lastbilsparkens transportverksamhet. Undersökningen utformades på så sätt, att man vid sidan av uppgifterna om totalt utfört transportarbete, utnyttjande grad m.m. också erhöll ur företagsekonomisk synpunkt intressanta siffror om genomsnittsprestationer för lastbilar inom olika branscher, av skilda fordonsstorlekar etc.

2. Det svenska jordbrukets arbetskraft 1949 (stencil).

För att som ett led i undersökningen om befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning belysa de problemställningar rörande jordbrukets produktionsförhållanden, som ha sin grund i den under det senaste årtiondet mycket starka nedgången av jordbruksbefolkningen, har en särskild undersökning gjorts av de aktuella arbetskraftsförhållandena på ett representativt urval av jordbruk i olika storleksklasser.

IV. Löpande verksamhet och utredningar av periodisk karaktär.

1. Vinster, utdelningar, löner och skatter inom industrien.

Under senare tid har institutet årligen företagit en utredning rörande vinster, utdelningar, löner och skatter inom industrien. Då det fr.o.m. år 1950 åligger statistiska centralbyrån att upprätta en årlig statistik över intäkter, kostnader och vinster i handels- och industriföretag och då denna vinststatistik beräknas komma att utformas på ett sätt som tämligen nära knyter an till institutets vinstutredning, har institutet fr.o.m. år 1951 upphört med att utarbeta periodiska vinstutredningar. I syfte att få en förhandsinformation om vinstutvecklingens tendenser under löpande kalenderår har emellertid institutet på grundval av en enquête riktad till ett större antal industriföretag verkställt vissa beräkningar rörande den uppskattade vinstens storlek under år 1951 uttryckt i förhållande till 1950 års faktiska vinstnivå. En årlig förhandsundersökning av denna karaktär torde även i fortsättningen komma att genomföras.

2. Likviditetsutvecklingen inom industrien.

En undersökning av likviditetsläget inom industrien våren 1950 och 1951 har under året genomförts enligt de principer som tidigare tillämpats vid institutets vinstutredningar. Sålunda har man bl.a. kunnat göra en uppskattning av de valda likviditetskomponenternas storlek under resp. år för samtliga industriföretag i landet med mer än 50 arbetare. En likviditetsundersökning av liknande karaktär torde sannolikt komma att genomföras under innevarande år.

3. Tillgången på arbetskraft inom industrien.

På grundval av uppgifter, som inkommit såsom svar på en enquête till cirka 600 industriföretag, har institutet under året gjort vissa beräkningar rörande arbetskraftsbristen inom samtliga industriföretag med mer än 50 arbetare. I undersökningen har man arbetat med två olika mått på arbetskraftsbristen, och svarsuppgifterna ha sålunda avsett det antal arbetare som ytterligare skulle kunna anställas dels med hänsyn till produktionskapacitet, råvarutillgång och avsättningsmöjligheter, dels med hänsyn till, förutom nämnda faktorer, bostadstillgången på platsen. Det är sannolikt, att en liknande undersökning kommer att företagas under innevarande år.

4. Rapporter till företagsnämnderna.

Två rapporter rörande den ekonomiska utvecklingen i Sverige och utlandet ha enligt överenskommelse med Svenska Arbetsgivareföreningen utarbetats för användning inom företagsnämnderna. Under året har innehållet i dessa konjunkturöversikter utvidgats därigenom att ett utförligt avsnitt om utvecklingen inom de olika industriella branschområdena tillfogats.

Vid sidan av de två konjunkturöversikterna har institutet i samarbete med Studieförbundet Näringsliv och Samhälle utarbetat en särskild rapport till företagsnämnderna innehållande en sammanfattning av långtidsutredningens betänkande "Ekonomiskt långtidsprogram 1951-1955".

5. Ekonomisk översikt för Industriförbundets årsberättelse.

En redogörelse för den allmänna ekonomiska utvecklingen i utlandet och i Sverige under år 1950 har utarbetats för Sveriges Industriförbunds årsberättelse.

6. Produktionsindex.

De löpande beräkningarna av Industriförbundets produktionsindex ha i sedvanlig ordning utförts inom institutet, och publiceringen av månads-siffrorna sker i dagspressen, Industria och Industriförbundets Meddelanden. Dessutom ha översikter rörande produktionsutvecklingen på något längre sikt varit införda i Industriförbundets Meddelanden nr 2, 4 och 5. Fort-löpande arbete nedlägges på förbättring av vissa svagare punkter i primär-materialiet.

7. Industriell månadsstatistik.

Såsom skett under tidigare år ha uppgifter rörande industriproduk-tionen, sysselsättning, export m.m. insamlats och bearbetats varje månad. Resultaten ha publicerats i Industria. Dessutom ha särtryck sänts till intresserade personer, företag och institutioner.

8. Sysselsättning inom verkstadsindustrien.

Bearbetningen av Sveriges Mekanförbunds och Sveriges Järn- och Metallmanufaktur-förenings statistik rörande sysselsättningen inom verk-stadsindustrien har fortsatt. En stencilerad sammanställning av denna sta-tistik har varje månad utsänts till medlemmarna i dessa två föreningar. Dessutom ha uppgifter om orderbeläggningen från större företag inom verk-stadsindustrien två gånger om året insamlats, bearbetats och distribuerats.

9. Arkivet, utländsk litteratur m.m.

Anskaffningen och utbytet av utländsk litteratur, småskrifter och tidskrifter har fortsatt i samma mera begränsade omfattning som under se-nare år. Utländska småskrifter, broschyrer etc. ha distribuerats till företag och organisationer. Utlåningsverksamheten under året har varit av relativt begränsad omfattning.

Mot slutet av året har institutet utarbetat en sammanfattning på engelska av långtidsutredningens betänkande "Ekonomiskt långtidsprogram 1951-1955" för distribution bl.a. till utländska organisationer av veten-skaplig eller annan karaktär, med vilka institutet löpande upprätthåller kontakt på utbytesbasis.

V. Övrig verksamhet.

1. Sekreterare Torsten Carlsson har under året slutfört sin på uppdrag av Cementa AB företagna undersökning rörande utvecklingsbetingelserna för cementförbrukningen och kapacitetsbehovet inom den svenska cementindustrin.

2. Institutet har genom utarbetande av promemorior över särskilda frågeställningar medverkat i arbetet inom den av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund gemensamt tillsatta kommittén för avgivande av yttrande över pensionsutredningens betänkande med förslag om allmän pensionsförsäkring.

3. Fil.lic. Jonas Nordenson har såsom ledamot deltagit i arbetet inom den kommitté, som på statligt uppdrag utarbetat det på försommaren publicerade betänkandet "Ekonomiskt långtidsprogram 1951-1955".

Licentiat Nordenson har därjämte varit ledamot av "Det gemensamma utskottet för nordiskt ekonomiskt samarbete" samt såsom svensk delegat deltagit i arbetet inom OEEC i Paris.

4. I syfte att utbygga kontakterna med näringslivets organisation anordnade institutet den 28 februari 1951 en konferens med representanter för Svenska Arbetsgivareföreningen, Sveriges Industriförbund och till dem anslutna branschföreningar samt ett flertal andra näringsorganisationer. Vid denna kontaktkonferens lämnades en orientering om institutets verksamhet och kortare redogörelser för några av institutets aktuella utredningsprojekt. I anslutning till den därpå följande middagen talade statsrådet Dag Hammarskjöld över ämnet "Den ekonomiska integrationen i Europa".

VI. Diverse meddelanden.

1. Professor Ingvar Svennilson har fr.o.m. den 1 oktober 1951 frånträtt sin befattning som institutets direktör. Professor Svennilson kvarstår emellertid inom institutet såsom rådgivare i forskningsfrågor.

2. Till chef för institutet fr.o.m. den 1 oktober 1951 har styrelsen utsett fil.lic. Jonas Nordenson.

3. Docent Erik Dahmén har under året av Vetenskaps societeten i Lund tilldelats en belöning av 1.000 kr för sin inom institutet utarbetade avhandling "Svensk industriell företagarverksamhet".

4. Fil.kand. Kurt Eklöf anställdes vid institutet den 23 april och jur.kand. Wilhelm Beppler den 1 augusti.

Stockholm den 14 februari 1952

INDUSTRIENS UTREDNINGSinSTITUT

Jonas Nordenson / *Arvid Pihlstedt*